

SUMMARY

L. Pryadko. Theoretical and methodical training of a correction teacher-to-be for the work with mentally backward children at a rehabilitation center.

The system of the worked-out pedagogical conditions at higher educational establishments, which were realized while studying of the professional disciplines and the elaborated special course «The basics of correction-rehabilitation work at a rehabilitation center» is considered in the article. Implementation of the mentioned conditions stood for a successful formation of correction teachers-to-be inclination for work with mentally backward children at a rehabilitation center.

Key words: pedagogical conditions, rehabilitation center, mentally backward, professional readiness, correctional-rehabilitation work, correctional teacher.

УДК 378.147

Н. В. Саєнко

Харківський національний
автомобільно-дорожній університет

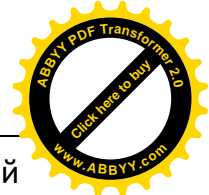
ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

У статті обґрунтовано посилення уваги до культурологічних проблем навчання й виховання, визначено основні складові культурологічної підготовки студентів технічних ВНЗ: її мети, завдання, принципи; мотиваційно-цільовий, когнітивний, духовно-етичний та процесуальний компоненти. Охарактеризовано їх сутність.

Ключові слова: технічний ВНЗ, загальнокультурний рівень, культурологічна підготовка, компоненти, соціокультурна сфера.

Постановка проблеми. Кризові прояви техногенної цивілізації, руйнівне використання деяких результатів сучасних наукових досліджень указують на те, що завданням вищої технічної освіти має бути подолання її прагматизму, формування високоморальної особистості інженера, здатного відповідати за наслідки використання розроблених ним технологій. Це завдання може бути вирішено за рахунок підвищення загальнокультурного рівня студентів ВНЗ завдяки чітко організованій культурологічній підготовці.

Аналіз актуальних досліджень. Постійне зростання уваги до культурологічних проблем освіти і виховання, посилення зв'язків освіти і культури визначаються у науковому світі як норма, що виводиться із самого визначення культури (І. Зязюн, М. Каган, Н. Крилова, Є. Оганесян, Г. Суслова, Е. Сепір, Г. Зиммель та ін.). Значний внесок у дослідження окремих аспектів освіти, орієнтованих на культуру, зробили такі філософи та психологи, як М. Бахтін (ідея діалогу культур), В. Біблер (культура як діалог), Л. Виготський (культурно-історичний підхід до розвитку особистості), Г. Батищев, М. Мамардашвілі (уявлення про культурне поле особистості). Це зумовлює чітку тенденцію до пошуку нових підходів до професійної підготовки студентів, зокрема у вищих технічних навчальних закладах (ВНЗ).

Одним із таких підходів є культурологічний підхід, який був запропонований В. Краєвським, І. Лернером, М. Скаткіним більше ніж двадцять років тому, проте питання культурологічної підготовки студентів вищих технічних закладів з використанням культурологічного підходу залишаються недостатньо розробленими.

Мета статті – визначити основні компоненти культурологічної підготовки студентів ВНЗ, що забезпечує їхній загальнокультурний розвиток та виховання духовної сфери.

Виклад основного матеріалу. Культурологічна підготовка, яку розглядаємо як систему теоретико-методологічного та організаційно-методичного забезпечення загальнокультурного рівня випускника технічного ВНЗ, потребує проектування процесу її забезпечення, який включає визначення її мети, завдань, принципів, компонентів змісту.

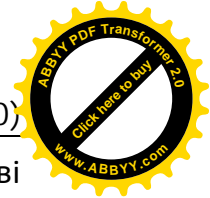
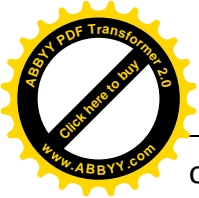
Розв'язання проблеми проектування культурологічної спрямованості змісту навчання лежить не тільки у площині співвідношень категорій «значення» – «зміст» – «особистісний зміст», але й у співвідношенні «культурних значень» та «особистісних культурних змістів». Власне культурологічний аспект педагогічної проблеми проектування змісту полягає в тому, щоб, незалежно від предметного змісту певного значення, особистісні змісти породжувалися б на основі цінностей культури як *культурні особистісні змісти*, виходячи з того, що людина не видумує, а знаходить, вибирає їх серед цінностей життя і культури, що лише після того, як ці цінності переживаються особистістю, смисли стають її надбанням (Є. Бондаревська).

Мету культурологічної підготовки майбутнього інженера визначаємо як його цілісний і всебічний розвиток у процесі засвоєння всіх складових культури і переведення культурних значень у культурні особистісні змісти, що формують ціннісне ставлення до життя.

Завданнями є засвоювання знань майбутнім інженером, формування його вмінь та навичок для успішної життєдіяльності у різних соціокультурних сферах, створення умов для реалізації його творчого та духовно-етичного потенціалу.

Продуктивність процесу, що проектується, забезпечується реалізацією загальнопедагогічних [4, 25–59] та специфічних принципів, до яких відносимо такі: *ноогуманістичний, принцип інтеграції технологічного та гуманітарного компонентів змісту, принцип індивідуальної професійно-особистісної спрямованості змісту освіти, принцип створення культуровідповідного середовища, принцип полікультурності освіти, продуктивний, технологічний та принцип зворотного зв'язку.*

Ноогуманістичний принцип пов'язаний з ідеєю ноогуманізму, що була висунута педагогом-екологом Г. Сикорською, яка розробила ноогуманістичну модель освіти як альтернативну існуючій [7]. Вона здійснила педагогізацію цього терміна, включивши в нього: духовно-моральні пріоритети, особистісно

орієнтовані технології, готовність особистості до постійної самоосвіти на основі зв'язку теорії і практики, екологізацію свідомості.

Відзначимо, що ноогуманістичний підхід до підготовки майбутнього інженера значно ширший порівняно з гуманістичним, ідеї якого широко використовуються у визначенні змісту навчання у ВТНЗ, тому що ноосферна свідомість вміщує всі раніше існуючі типи світогляду і свідомості. Їй властиві: глобальний, загальнолюдський і надлюдський характер, подолання рамок біосфери і глобалізації за рахунок охоплення космічної реальності як сфери свого буття, збереження наукового підходу до соціальних процесів й управління ними, але з урахуванням наукового знання про біосферу.

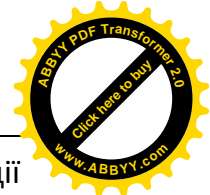
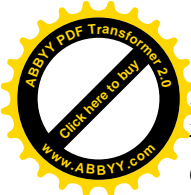
Принцип інтеграції технологічного і гуманітарного компонентів змісту відображає вимоги до уявлення єдності духовного, соціального і технологічного компонентів культури у змісті вищої освіти. Протиставлення «духовної» і «матеріальної» культури є некоректним підходом. З одного боку, вся культура в цілому духовна, тому що вона є світом сенсів, тобто духовної суті. З другого боку, вона вся в цілому матеріальна, тому що представлена, «матеріалізована» в кодах, які сприймаються плоттю, у знаках і текстах. Тому під матеріальною культурою доцільно розуміти «знакову оболонку» будь-якої культури, тобто об'єктивні, матеріальні форми вираження культурних сенсів (А. Кармін).

Принцип індивідуальної професійно-особистісної спрямованості змісту освіти визначає місце студента в освітньому процесі, означає визнання його активним суб'єктом у процесі індивідуалізації, соціалізації і культурної ідентифікації [5].

Цей принцип виходить з того, що кожна особистість унікальна. Індивідуальність інтегрує всі соціально цінні властивості особистості, додає їй цілісності, її становлення передбачає творчий пошук варіантів розвитку і виховання, адекватних її можливостям та особливостям. Під час розробки змісту освіти у структуру особистісного досвіду мають бути введені компоненти (ідеї, теорії, поняття, способи діяльності, проблеми тощо) з таким специфічним змістом, засвоєння якого необхідне і передбачає виконання учнями метадіяльності з її специфічними діями оцінювання, рефлексії, впорядкування і «ранжування» власних вражень, ухвалення рішень і передбачення їх наслідків (В. Серіков).

Іншим специфічним принципом культурологічної підготовки студентів ВТНЗ є принцип *створення культуровідповідного середовища*.

Аналізуючи можливості середовища як засобу досягнення освітнього ефекту, Є. Гусинський зазначає: «Ефект розвитку в кожного – свій. Потрібно сказати і більше: немає ніякої можливості пророчити, яким він буде в конкретної людини в даній освітній ситуації, – ні сама людина не може це зробити, ні будь-який, навіть найбільш чуйний наставник. Але в активному освітньому середовищі досить висока імовірність виникнення випадку, який збудить

особистий інтерес, спровокує кризу компетентності або буде сприяти стабілізації системи моделей, яка вже перебудується, або зміцнить свідомість власної компетентності. Особистість, знаходячись в активному освітньому середовищі, що є багатим плідними випадками (можливостями) для розвитку, робить вибір, прагнучи назустріч тим із них, які виявляються для неї найбільш значущими» [2]. Створення активного культуровідповідного середовища у ВТНЗ як під час аудиторної, так і позааудиторної діяльності, постійне залучення до нього студентів ВТНЗ є обов'язковою умовою ефективної культурологічної підготовки.

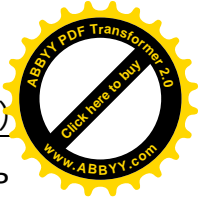
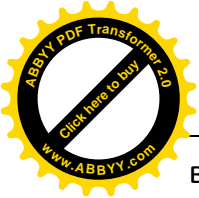
Принцип полікультурності освіти передбачає знаходження гармонійного сполучення національної і світової культур як на рівні розуміння їх нерозривного зв'язку, прийняття культурних універсалій, так і на рівні розуміння самотності культур.

В. Руденко характеризує простір освітнього закладу як полікультурний, як об'єктивно існуючу систему міжкультурних соціальних й освітніх відносин, що сприяють інтеріоризації національної культури, формуванню загальнолюдських цінностей. Його структура представлена як взаємодія кількох основних компонентів: полікультурного, багатонаціонального колективу студентів; багатокультурного складу педагогічного колективу; кроскультурного характеру педагогічного процесу; соціокультурного середовища освітнього закладу [5].

Відбиваючи соціально-комунікативний аспект, полікультурність передбачає розмаїтість соціокультурних практик у масштабах національних і регіональних культур у межах технічного ВНЗ та готує майбутніх інженерів до діалогового та безконфліктного способу ділового і неофіційного спілкування в умовах різноманітних форм взаємодії суб'єктів освітнього процесу та в майбутній практичній діяльності.

Ще одним принципом культурологічної підготовки є *продуктивний принцип*. Ключовими його поняттями є «діяльність» і «засоби діяльності». І те, й інше є важливим культурним елементом суспільства, має культурний та історичний характер. Продуктивний напрям у розвитку освіти сприяє перетворенню студента з пасивного об'єкта навчання в його суб'єкта і творця. Продуктивне навчання у ВТНЗ розкривають такі положення як забезпечення діяльнісного аспекту навчання, додання йому спрямованості, коли навчання виникає з досвіду; додання навчанню соціальної спрямованості на принесення суспільної користі; забезпечення зв'язку з традиціями життєдіяльності тих, хто навчається, в різних культурних галузях; перетворення знань у засіб досягнення цілей, в інструмент продуктивної діяльності, що пов'язано із справжнім професійним навчанням.

Ноогуманістичність, створення культуровідповідного середовища, полікультурність, продуктивність, щоб бути реалізованими, вимагають високого технологічного опрацювання. Тому *технологічний принцип* розглядаємо як ще один принцип культурологічної підготовки студентів. Перспективними

видаються передусім проблемні й інтерактивні методи навчання, які сприяють перетворенню будь-якого процесу навчання в діалоговий.

Принцип зворотного зв'язку передбачає сприйняття майбутнім інженером самого себе в новій якості, оскільки «зворотний зв'язок – це розкриття опосередкованого характеру самопізнання особистості через самореалізацію, основа динамічного характеру формування і становлення її «Я-концепції» [3, 153].

Визначимо такі компоненти культурологічної підготовки майбутнього інженера, як: мотиваційно-цільовий, когнітивний, духовно-етичний та процесуальний. Стисло розкриємо їх сутність.

Для характеристики мотиваційно-цільового компонента слід зазначити, що цілі бувають близькі та віддалені. Віддалена мета реалізується в низці ближчих, часткових цілей, які крок за кроком приводять до здійснення віддаленої мети в перспективі.

В ієрархії цілей перспективні цілі, цілі-«вектори» найзагальнішого характеру знаходяться на самому верху. Вони направлені на досягнення цінностей освіти. Їх називають стратегічними. Для таких цілей, як уважає В. Тестов, не встановлюється термін [8]. Стратегічні цілі важко діагностувати, але саме вони впродовж історії освіти становили і становлять сенс педагогічної діяльності.

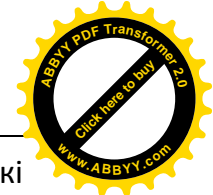
Культурологічна підготовка майбутніх інженерів як дуже широке поняття, безумовно, є стратегічною метою, оскільки вона не обмежується періодом навчання в університеті, а є безперервним процесом протягом усього життя, мета ж університету полягає у визначенні найближчих цілей, реалізація яких сформує у студента набір якостей, потреб, мотивів, інтересів, які надалі забезпечать реалізацію стратегічних цілей.

Головною умовою досягнення будь-яких цілей є мотивація як активізований стан індивіда, який визначає, наскільки інтенсивно і з якою спрямованістю він діє в ситуації, що склалася [6, 33].

Під час навчання мотиваційна сфера особистості студента визначається багатьма мотивами, які спонукають його до активної навчально-пізнавальної діяльності та управління нею.

Узагальнюючи й доповнюючи думки вчених щодо класифікації мотивів (М. Алексєєва, А. Кузьмінський, К. Маркова, Ю. Семенов, Н. Якобсон), визначаємо дві основні групи мотивів, що забезпечують культурологічну підготовку та загальнокультурний розвиток майбутнього інженера.

До першої групи – соціальних мотивів – віднесемо такі: мотиви покликання, у яких відображається намагання індивіда пов'язати свою трудову активність з інженерною галуззю, тобто професійно-ціннісні мотиви; мотиви забезпечення життєво важливих благ, завдяки яким задовольняються першочергові потреби індивіда та його сім'ї, тобто матеріально-побутові мотиви; прагнення особистості реалізувати свою соціальну роль, досягти певного соціального статусу, тобто мотиви престижу.

До другої групи – пізнавальних мотивів – віднесемо такі: широкі пізнавальні мотиви, які спонукають студентів виявляти інтерес до знань, постановки перспективи узагальнюванні нових знань; мотиви самоосвіти, які спонукають студента до пізнання нового з метою розширення кругозору; пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності і процесом її виконання, які сприяють формуванню пізнавальної активності, тобто закладені в самому процесі навчання.

Другою складовою культурологічної підготовки студентів є когнітивна складова.

Залежно від ієрархії пріоритетів у професійній підготовці студентів, що включає загальнокультурну компетентність, професійну компетентність та спеціалізацію, погоджуємося з позицією О. Гури [1], який виділяє такі основні блоки знань: професійні, спеціалізовані, загальнокультурні. Додаємо ще один блок – етичні знання.

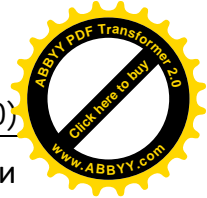
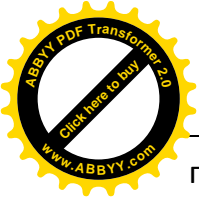
Професійні знання – це комплекс знань професійного спрямування, відповідно до яких спеціаліст повинен мати уявлення про характерні особливості певної спеціальності, сучасний стан, умови та перспективи розвитку професії, знання теоретичних основ і розуміння фахівцем тих явищ, що становлять основу майбутньої професії, цілісне уявлення про науку як систему знань і метод пізнання; сутність загальнонаукових і конкретно-наукових методів дослідження, роботу з науковою літературою тощо.

Спеціальні знання – це конкретно-предметні знання, які передбачають знання теоретичних основ і розуміння фахівцем тих явищ, що становлять основу вузької професійної діяльності.

Загальнокультурні знання, крім знань про культуру у широкому розумінні, повинні забезпечувати вирішення таких життєвих і професійних завдань, як самоконструювання індивідуального життєвого й професійного шляху, активна та ефективна саморегуляція, установлення й реалізація дійсних гуманістичних відносин з іншими суб'єктами професійної діяльності.

В етичні знання включаємо дві групи: загальні етичні знання, які регулюють поведінку та ставлення людини до суспільства, та професійні етичні знання, які обумовлюють спрямованість професійної діяльності майбутнього інженера на розробку техніки й технологічних процесів тільки на користь інших людей та навколишнього середовища.

Якщо розглядати культуру як сукупність досягнень людства у виробничому, суспільному й інтелектуальному відношенні (С. Ожегов), то у найбільш узагальненому вигляді, ґрунтуючись на ідеях Ю. Пассова та І. Халеєвої, завдання культурологічної підготовки студентів ВТНЗ вирішуємо: 1) на побутовому рівні; 2) у суспільно-політичній сфері; 3) на професійному рівні; 4) у сфері духовного виробництва. Сюди ж додаємо культурологічну підготовку 5) у сфері міжкультурного спілкування, що забезпечує

полікультурну освіту як цілий комплекс знань окремих культур і культури людства в цілому, а також сформовані вміння і навички адекватної поведінки в міжкультурному середовищі.

Для визначення змісту духовно-етичного виховання майбутнього інженера виділимо такі положення.

1. Одним із важливих компонентів інженерної освіти мають бути формування інженерної етики як системи поглядів і переконань інженера, що забезпечують його соціальну відповідальність за результати своєї праці.

2. Розробникам концепцій вищої технічної освіти, педагогам вищої технічної школи слід орієнтуватися на формування певної моделі особистості сучасного інженера, елементами якої є глибока професійна підготовка, всебічна освіта, розвинена духовність і система морально-етичних норм, усвідомлення обмеженості своїх професійних і загальнокультурних знань і постійне прагнення до саморозвитку.

3. Рівень розвитку духовно-етичної сфери майбутнього інженера визначається ступенем засвоєння ним системи цінностей за допомогою механізму переведення суспільних цінностей в особистісні.

4. Сформовані цінності, погляди, оцінки, переконання утворюють етичну стійкість і світогляд особистості майбутнього інженера, для яких характерні стійкі принципи і безумовне наслідування етичного імперативу.

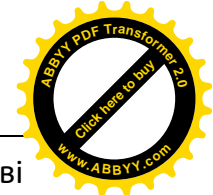
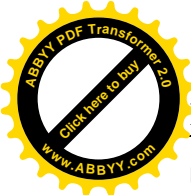
Узагальнюючи й доповнюючи думки вчених про етапи, ступені, рівні засвоєння навчального матеріалу (І. Лернер, В. Сластьонін), висловимо деякі припущення щодо розвитку та послідовності процесу забезпечення культурологічної підготовки майбутнього інженера.

Засвоєння знань відбувається в діяльності. Жодні знання, одержані на рівні пасивного сприйняття, не стають особистісним надбанням людини.

Перший етап полягає в усвідомленому сприйнятті інформації про об'єкт засвоєння. При цьому сприйняття інформації може бути організоване яким завгодно способом – через спостереження предмета, дії з ним, вербально, за допомогою символів тощо. Далі інформація усвідомлюється та фіксується в пам'яті. Потім йде розуміння, осмислене відтворення: студент не тільки відтворює навчальний матеріал, а й розуміє його сутність, може його пояснити, інтерпретувати, розповісти своїми словами, навести конкретні приклади.

Інший етап, або рівень засвоєння, – засвоєння способів застосування знання за зразком, включаючи легко розпізнавальні варіації цього зразка: одержані, осмислені і закріплені знання застосовуються для вирішення типових завдань.

І, нарешті, наступний етап, або рівень засвоєння, полягає в готовності того, хто навчається, творчо застосувати засвоєну інформацію в новій, незнайомій йому ситуації: студенти використовують здобуті знання і способи діяльності у нестандартних, неалгоритмізованих ситуаціях, доповнюючи, розвиваючи,

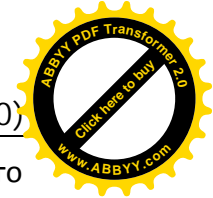
перекомбінуючи їх, виробляють на основі тих знань, що вже засвоєні, нові способи. Цей рівень, на відміну від усіх інших, є творчим і характеризує високий рівень засвоєння.

Щодо засвоєння системи емоційно-ціннісних ставлень до навколишнього світу, завдання проектування культурологічної спрямованості змісту освіти у ВТНЗ полягає в тому, щоб за допомогою змістовних і процесуальних компонентів відкрити світ цінностей, увести студента в простір культури, де «живуть» ці цінності. Це означає, що у змісті навчальних дисциплін повинні бути зазначені елементи, які представляють цінності культури, які мають бути засвоєні особистістю. Отже, орієнтиром і критерієм «значеннєвої розмітки» змісту повинна служити ієрархічна багаторівнева система цінностей як «значеннєвих одиниць життя» (О. Леонтьєв), які повинні бути відображені у проекті змісту освіти.

Висновки. У статті обґрунтовано важливість підвищення загальнокультурного рівня студентів ВТНЗ у процесі культурологічної підготовки. Визначено основні складові культурологічної підготовки студентів: її мета як цілісний і всебічний розвиток майбутнього фахівця; завдання, що передбачають його підготовку до успішної життєдіяльності у різних соціокультурних сферах, такі принципи, як ноогуманістичний, принцип інтеграції технологічного і гуманітарного компонентів змісту, принцип індивідуальної професійно-особистісної спрямованості змісту освіти, принцип створення культуровідповідного середовища, принцип полікультурності освіти, продуктивний, технологічний та принцип зворотного зв'язку. Виділено такі змістовні компоненти культурологічної підготовки майбутнього інженера, як мотиваційно-цільовий, когнітивний, духовно-етичний та процесуальний, стисло розкрито їх сутність. Проте, вважаємо, що зміст цих компонентів потребує подальшої розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гура О.І. Когнітивна складова професійної готовності педагога вищої школи / О. І. Гура // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2008. – Вип. 50. – С. 96–104.
2. Гусинский Э. Н. Построение теории образования на основе междисциплинарного системного подхода / Э. Н. Гусинский. – М. : Логос, 1994. – 274 с.
3. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. : Изд-во Моск. психол.-социол. ин-та ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с. – (Психологи Отечества).
4. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб / В. І. Лозова, Г. В. Троцько ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – [2-ге вид., випр. і допов.] – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
5. Руденко В. Н. Культурологические основы целостности содержания высшего образования: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / В. Н. Руденко ; Ростовский гос. пед. ун-т. – Ростов-на-Дону, 2003. – 448 с.
6. Семенов Ю. Г. Мотивационные аспекты адаптации / Ю. Г. Семенов // Новая парадигма: Альманах научных работ молодых ученых Запорыцкого региона Запорыжжя / [ред. В. П. Бех]. – 1999. – Вип. 12. – С. 29–36.

7. Сикорская Г. Н. Ноогуманистическая модель эколого-педагогического образования и практика ее реализации : автореф. дис. На соискание учёной степени доктора пед. наук / Г. Н. Сикорская. – Екатеринбург, 1999. – 38 с.

8. Тестов В. А. Ценности российской цивилизации как стратегические цели образования / В. А. Тестов // Педагогика. – 2009. – № 1. – С. 15–21.

РЕЗЮМЕ

Н. В. Саенко. Характеристика компонентов культурологической подготовки студентов технических ВУЗов.

В статье обосновано повышение внимания к культурологическим проблемам обучения и воспитания, определены основные составляющие культурологической подготовки студентов технических вузов: ее цель, задания, принципы; мотивационно-целевой, когнитивный, духовно-этический, процессуальный компоненты. Дана характеристика их сущности.

Ключевые слова: технический вуз, общекультурный уровень, культурологическая подготовка, компоненты, социокультурная сфера.

SUMMARY

N. Sayenko. Characteristics of the components of the technical university students' culturological training.

In the paper the increasing of attention to culturological problems of teaching and bringing up is emphasized, the main constituents of the culturological training of the technical university students are determined: its object, tasks, principles; motivation and target, cognitive, spiritual and ethical, processing components. Their essence is characterized.

Key words: technical university, all-round cultural level, culturological training, components, social and cultural sphere.

УДК 371.134:81

М. А. Сперанська-Скарга

Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядаються особливості діагностування рівня сформованості професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Автор розкриває хід констатувального експерименту, що мав на меті визначення рівнів сформованості мотиваційного, когнітивного та рефлексивного компонентів іміджу.

Ключові слова: професійно-педагогічний імідж, педагогічний експеримент, педагогічне діагностування, професійна соціалізація, професійна мотивація, рефлексивна активізація, педагогічні умови, виховне середовище.

Постановка проблеми. Процес формування професійно-педагогічного іміджу – багатоаспектне завдання, що відбувається циклічно та систематично протягом тривалого часу в навчальній та позанавчальній роботі освітніх закладів.